

Робота з громадськістю та ЗМІ як складова системи комунікацій у сфері ядерної та радіаційної безпеки

- **Шевченко Ігор Анатолійович**
Державне підприємство «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6102-520X>
- **Вербицька Тетяна Вячеславівна**
Державне підприємство «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», м. Київ, Україна
- **Арсентьєва Тетяна Петрівна**
Державне підприємство «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», м. Київ, Україна
- **Мусіхіна Лілія Іванівна**
Державне підприємство «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», м. Київ, Україна

Роль інформації у житті людини надзвичайно висока, особливо, якщо це стосується таких стратегічних сфер як атомна енергетика. Досвід чорнобильської трагедії та інформаційна блокада, штучно створена керівництвом Радянського Союзу, лишили по собі незворотні процеси у суспільних настроях. Люди почали з пересторогою ставитися до галузі, що значно ускладнило процес функціонування та спорудження нових потужностей АЕС у країні.

Інформування населення щодо питань ядерної та радіаційної безпеки гостро постали у період після чорнобильської техногенної катастрофи. Аналіз повідомлень у ЗМІ 1986-1991 роках дав змогу оцінити рівень активності держави у комунікаційному процесі, а спостереження за суспільними настроями – відслідкувати роль інформації та її якості на настрої та психологічно-емоційну поведінку соціуму.

Виникла потреба у створенні системи, яка б задовольняла потреби населення в отриманні оперативної, зрозумілої, а головне – достовірної інформації. У статті розглядаються особливості організації та функціонування відділу зв'язків з громадськістю Державного підприємства «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки», як організації науково-технічної підтримки національного ядерного регулюючого органу – Державної інспекції ядерного регулювання України. Розглянуто основні чинники, що зумовили розвиток наряду роботи з громадськістю з питань ядерної та радіаційної безпеки загалом, та в Державному підприємстві «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки» зокрема, а також порушено важливі питання щодо забезпечення ефективного комунікаційного процесу.

Ключові слова: доступ до інформації, інформування, комунікація, медіа, моніторинг, робота з громадськістю, чорнобильська катастрофа, ядерна та радіаційна безпека.

© Шевченко І. А., Вербицька Т. В., Арсентьєва Т. П., Мусіхіна Л. І., 2022

Чинники розвитку системи інформування населення

До аварії на Чорнобильській АЕС не існувало системи інформування населення як такої взагалі. Політика Радянського Союзу була направлена на інформаційну блокаду, цензуру та обмеження свободи слова, як усного, так і друкованого. Брак інформації, особливо у післячорнобильський період, спричинив підвищення рівня тривожності та недовіри серед населення через неусвідомлення ступеня ризику та соціальну дезорієнтацію. Усе це зумовило зростання рівня суспільної свідомості у задоволенні своїх інформаційних потреб. Це стосувалося не тільки чорнобильської тематики, вона стала лише каталізатором процесу. Власне, багато дослідників говорять про те, що саме аварія на Чорнобильській АЕС і прорвала ту інформаційну блокаду, яку так ретельно вибудовував уряд СРСР.

Контент-аналіз публікацій у пресі першого десятиріччя після аварії показав, що гострий після-аварійний період відзначався незначною кількістю повідомлень загального змісту, пізніше кількість матеріалів зростає, що було зумовлено високим рівнем емоційного напруження, пов'язаного з небезпекою від зруйнованого реактора, можливістю повторення трагедії, евакуацією населення, тривогою за здоров'я ліквідаторів, евакуйованих; публікувалися рекомендації для населення щодо поведінки та харчування.

Наступні роки характеризувалися різким спадом громадської зацікавленості та соціально-психологічної напруженості, ймовірно, причиною цього стала офіційна позиція влади приховувати правду про масштаби та наслідки аварії на Чорнобильській АЕС. Брак інформації створив у суспільстві деяку напругу і рівень соціально-психологічної активності почав зростати, з'явилися чутки, які не мали конкретного джерела, на поверхню інформаційного поля «впливали» досі невідомі факти, стало очевидним штучне стримування поширення інформації, а та, яка була доступна широкому загалу, – спричиняла ще більшу недовіру.

Найбільшу увагу «чорнобильським проблемам» приділяли газети «Правда України», «Вечірній Київ», «Робітнича газета», «Радянська Україна».

Головні проблеми, які висвітлювалися ЗМІ, відтворювали основні мотиви й причини тривожності населення на різних етапах післяаварійного періоду, а саме радіаційну ситуацію, стан здоров'я, соціальний захист. Якщо інформація подається так, що не відповідає можливостям сприйняття населенням, то люди неспроможні зорієнтуватися в ситуації, оцінити ступінь небезпеки, виробити адекватну модель поведінки. У населення формуються власні моделі сприйняття радіаційної ситуації і поведінки, які характеризуються

підвищенням занепокоєнням щодо стану здоров'я, зневірою у можливість поліпшення ситуації, недовірою до влади та офіційної інформації.

З розпадом Радянського Союзу та набуттям Україною незалежності поступово спостерігається суспільна емоційна стабілізація, ймовірно зумовлена прийняттям низки «чорнобильських» законів.

Отже, після Чорнобильської аварії 1986 року питання інформування населення, оперативного оповіщення, системної роботи з громадськістю набуло нового значення. Трагічний досвід Чорнобиля зумовив докорінні зміни у підходах як державних установ, так і експлуатуючої організації до роботи із громадськістю. У структурі АЕС створюються інформаційні центри та відділи, відповідальні за комунікацію із суспільством.

Інформування міжнародної спільноти

Реагуючи на трагічні події на Чорнобильській АЕС, держави-члени МАГАТЕ ухвалили два міжнародно-правові документи щодо гарантування безпеки: Конвенцію про оперативне сповіщення про ядерну аварію [1] та Конвенцію про допомогу й реагування в аварійних ситуаціях [2], схвалили розширену програму з ядерної безпеки, а також створили систему аварійного реагування [3], [4].

Згідно з документом [1], країни зобов'язані невідкладно інформувати безпосередньо або через МАГАТЕ держави, які знаходяться або можуть знаходитися під загрозою радіаційного впливу, та надавати повну інформацію про ядерні аварії.

Інформування суспільства. Права громадян та їх об'єднань на одержання інформації у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки визначаються Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [5]. Зокрема, передбачається, що громадяни мають право «отримувати інформацію від установ державної системи контролю за радіаційною обстановкою на території України про рівні радіаційного випромінювання на території України, в місцях їх проживання чи роботи». Вказані ж установи зобов'язані надавати інформацію та поширювати її через ЗМІ. У іншому випадку, вказані установи, як і ЗМІ, несуть відповідальність відповідно до законодавства.

В Україні компетентним органом, відповідальним за інформування громадськості, є Державна інспекція ядерного регулювання України (Держатомрегулювання). Держатомрегулювання, відповідно до Положення [6], здійснює повноваження компетентного органу з питань аварійного оповіщення та інформування згідно з Конвенцією [1], оперативно сповіщає через ЗМІ про радіаційні аварії на території України, а також за її межами в разі можливості транскордонного перенесення радіо-

активних речовин, інформує громадськість з питань розроблення та впровадження державної політики з безпеки використання ядерної енергії.

Організація роботи з громадськістю

Державне підприємство «Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки» (ДНТЦ ЯРБ) як єдина установа науково-технічної підтримки Держатомрегулювання у 2016 році для підтримання комунікативної функції між регулятором та громадськістю і партнерами створює відділ зв'язків з громадськістю. До того, функціональними обов'язками цієї структурної одиниці визначені створення, закріплення та підтримання позитивного іміджу ДНТЦ ЯРБ у суспільстві й інформаційному просторі, співпраця зі структурними підрозділами підприємства, налагодження внутрішньої та зовнішньої корпоративної комунікації, забезпечення взаємодії ДНТЦ ЯРБ з органами державної влади та місцевого самоврядування у межах публічної діяльності підприємства і, головне, забезпечення взаємодії із громадськістю та ЗМІ [7].

Відділ зв'язків з громадськістю підпорядковується пресекретарю підприємства та є підзвітним безпосередньо директору ДНТЦ ЯРБ [7]. Така кадрова ієрархія дозволила забезпечити чітку та оперативну взаємодію між керівництвом ДНТЦ ЯРБ та основним комунікатором, яким є відділ.

Основними принципами інформаційної політики підприємства є відкритість, достовірність, об'єктивність, оперативність, незалежність та неупередженість.

Для досягнення більш ефективної комунікації застосовуються різні канали передачі інформації.

Комунікаційні засоби: офіційний вебсайт (sstc.ua), сторінки у соціальних мережах (фейсбук, твіттер) та ютуб-канал, поширення пресрелізів через ЗМІ, підготовка та поширення інформаційної друкованої продукції, відповіді на усні та письмові запити, участь у спеціалізованих виставках, проведення тематичних заходів із молоддю тощо.

Відділом зв'язків з громадськістю проводиться безперервний моніторинг українських та закордонних галузевих новин у медіа (розшифровки аудіо- та відео-контенту, новини, опубліковані у традиційних та електронних ЗМІ). Двічі на добу, за винятком вихідних, звіти щодо огляду ЗМІ надсилаються керівництву ДНТЦ ЯРБ та Держатомрегулюванню, а також керівникам структурних підрозділів ДНТЦ ЯРБ. Так відбувається оперативне інформування керівного складу щодо подій у ядерній галузі. Моніторинг дає можливість вчасно виявити ймовірну кризову ситуацію в інформаційному полі та оперативно відреагувати чи, навіть, попередити її, відстежити настрої у суспільстві.

Із початком агресії Росії проти України, значно активізувався і так званий «інформаційний фронт» – у ЗМІ часто публікується неправдива, викривлена або спотворена інформація, переважно ідеологічно заангажована, емоційно забарвлена, спрямована викликати у читача зневіру. Оскільки ядерна енергетика – стратегічна галузь, то низка подібних матеріалів призначена показати читачу «аварійність усіх українських АЕС», «другий Чорнобиль», негативно впливаючи на імідж галузі, спричиняючи недовіру до її керівництва, компетентності персоналу тощо. Медіамоніторинг дозволяє вчасно виявити подібні матеріали та, за необхідності, зреагувати на них, мінімізувавши шкоду від них, виявити коло авторів та ресурсів, що систематично публікують неправдиві новини для дискредитації української атомної енергетики та органів, які регулюють державну політику щодо ядерної та радіаційної безпеки, а також забезпечують її технічну підтримку.

А отже, йдеться не винятково про інформування, де громадськість постає як об'єкт впливу та реципієнт (отримувач) інформації, а про двосторонній зв'язок, який охоплює публічні обговорення, дискусії та інші форми взаємодії.

Це пояснює загальну тенденцію підприємств, установ та організацій, зокрема й ДНТЦ ЯРБ, розширювати канали та урізноманітнювати форми комунікації. Сайти, телебачення, газети та радіо дозволяють охопити різні категорії населення та розширити аудиторію, проте, надають значно менше можливостей для зворотного зв'язку або ж роблять відгук відтермінованим у часі. Соціальні мережі, натомість, дозволяють оперативно інформувати, реагувати та отримувати зворотній відгук без посередників.

Із початком пандемії, запровадженням карантинних обмежень і скороченням кількості масових заходів у 2020 році, ще більшого значення набула інформаційна діяльність онлайн. У ДНТЦ ЯРБ вона забезпечується веденням вебсайту українською, англійською та російською мовами [8] (після початку повномасштабних військових дій Російської Федерації в Україні 24 лютого 2022 року будь-яке використання російської мови припинено), а також сторінок підприємства у соціальних мережах «Фейсбук» та «Твіттер». Ведеться робота над популяризацією ютуб-каналу.

Протягом 2021 року на офіційному вебсайті опубліковано понад 100 повідомлень про діяльність підприємства, інтерв'ю з експертами ядерної галузі і матеріалів на інші теми: актуальні проблеми ядерної та радіаційної безпеки, експлуатація українських АЕС, поводження з радіоактивними відходами, Чорнобильська зона відчуження, нормативно-правове регулювання ядерної галузі, міжнародна співпраця й новини науки у сфері ядерної та радіаційної безпеки тощо.

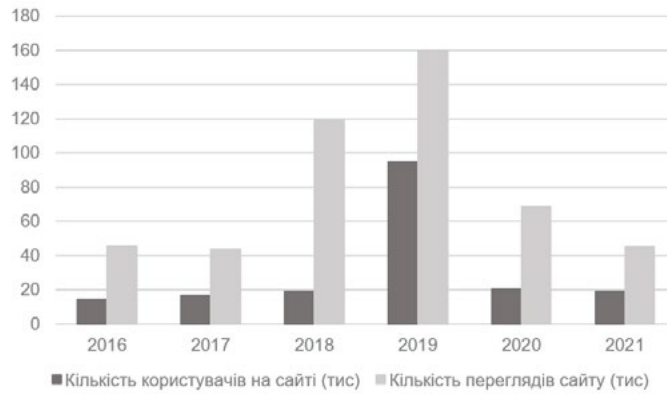

Рисунок 1 – Кількість переглядів та користувачів сайту sstc.ua за 2016-2021 роки

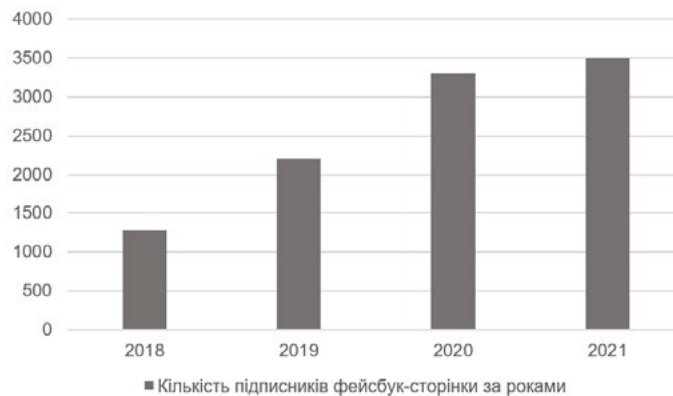

Рисунок 2 – Кількість підписників фейсбук-сторінки за роками

Оновлення вебсайту підприємства і зміна його доменного імені у 2020 році сприяли збільшенню кількості переглядів (рисунок 1). Так у 2021 році вебсайт ДНТЦ ЯРБ мав близько 45,2 тис. переглядів від 19 тис. користувачів.

Станом на кінець 2021 року фейсбук-сторінка підприємства налічує більш ніж 3,5 тис. підписників. Зростання кількості підписників відбувається винятково органічним способом (рисунок 2). Водночас, дописи лише за 2021 рік охопили понад 130 тис. користувачів. Активніше підписники вступали у взаємодію через соціальні мережі, у 2021 році на сторінці фейсбук залишено 463 коментарі. Також значна частина запитів на отримання інформації надходила через приватні повідомлення цієї мережі. Оперативна комунікація у соціальних мережах дозволяє швидко опрацьовувати запити громадян, аналізувати громадську думку тощо.

У квітні 2020 року під час пожеж у Чорнобильській зоні відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення ДНТЦ ЯРБ оперативно інформував громадськість про радіаційну ситуацію. Матеріали ДНТЦ ЯРБ з цієї теми були поширені понад 500 разів багатьма ЗМІ, серед яких: BBC News Ukrainian, Укрінформ, Факти ICTV, УНІАН, РБК-Україна, Цензор.НЕТ, 24 канал,

Еспресо, 5 канал, Телеканал «Прямий», Главред, ТСН, Українська правда, ТК ZIK, ЛІГА.net, Главком та інші. Поширювали матеріали ДНТЦ ЯРБ також і закордонні ЗМІ: Nuclear engineering International, PolskieRadio24, Le Club de Mediapart.

Загалом за період з 04.04.2020 по 23.04.2020 на офіційній сторінці ДНТЦ ЯРБ у фейсбуці про пожежі у Чорнобилі опубліковано 13 повідомлень українською мовою та охоплено 81960 користувачів.

На офіційному вебсайті ДНТЦ ЯРБ за той же період опубліковано 11 повідомлень українською, російською та англійською мовами. 28 твіттів зроблено на офіційній сторінці у твіттер українською та англійською мовами.

Загалом, на вебсайті підприємства можна знайти вузькоспеціалізовані новини галузі, які, безперечно, є корисними та важливими саме для фахівців із ядерної та радіаційної безпеки. Ресурсів, які публікували б подібні новини, не так багато, тому значення цієї ділянки роботи відділу зв'язків з громадськістю важко переоцінити.

Утім, необхідно зазначити й недоліки онлайн каналу комунікації: соціальні мережі – це обмеження в охопленні всіх вікових груп користувачів. Відповідно до статистики, основна аудиторія, яку охоплює фейсбук-сторінка ДНТЦ ЯРБ (65 %) – користувачі віком 25-44 роки (рисунок 3).

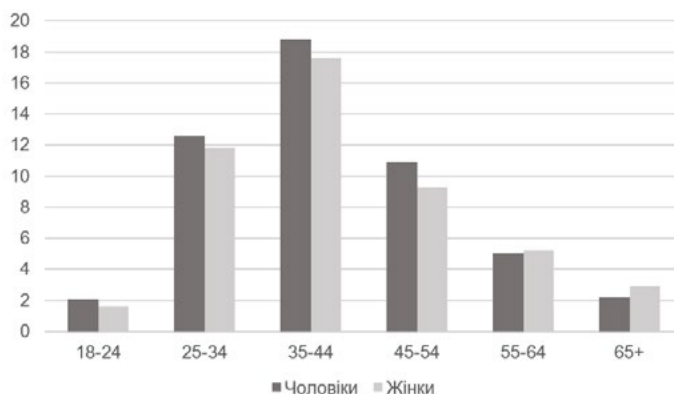

Рисунок 3 – Розподіл користувачів фейсбук-сторінки ДНЦТ ЯРБ за віком

З метою охоплення усіх вікових та соціальних груп населення підприємство має напрацьовану базу контактів ЗМІ. Розсилання пресрелізів та надання коментарів з актуальних питань сприяють як загальному підвищенню обізнаності з теми у суспільстві, так і розвитку дискусії за окремими питаннями.

На сьогодні інформація є одним із дієвих механізмів та рушіїв позитивних зрушень та змін. Чітке та визначене позиціонування підприємства в інформаційному просторі дозволяє досягати бажаних результатів з низки питань, важливих не лише для галузі, але й держави. Зокрема, завдяки публічній та системній інформаційній роботі ДНЦТ ЯРБ вдалося досягти відновлення справедливості у питанні коректного трактування територіальної цілісності та неподільності України. Так, у серпні 2021 року Європейська мережа організацій технічної безпеки (ETSON), членом якої з 2010 року є і ДНЦТ ЯРБ, опублікувала на своєму офіційному сайті 100-ий випуск журналу «Ядерна та радіаційна безпека» російського НТЦ ЯРБ, на обкладинці якого зображено карту Російської Федерації разом із анексованим українським півостровом Крим, як частиною території Російської Федерації. Ця публікація порушувала Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 року [9], яка підтверджує чітку й незмінну позицію Генасамблеї ООН щодо статусу АР Крим та міста Севастополя як частини території України, засуджує тимчасову окупацію Криму Російською Федерацією та не визнає спроби його анексії. Завдяки злагодженій роботі підрозділів підприємства, Держатомрегулювання, інших залучених відомств та публічному тиску, у грудні 2021 року публікацію з європейського сайту було вилучено.

Підсумовуючи зауважимо, вебсайт та сторінки підприємства у фейсбук і твіттер слугують дієвим інструментом із залучення активної частини громадян до окремих напрямів діяльності підприємства та, що особливо важливо, просування державницьких позицій у світі.

Висновки

Вибудовування правильної, продуктивної та двосторонньої комунікації із населенням та ЗМІ має велике значення. Громадяни, які мають доступ до надійного та перевіреного джерела інформації, що чітко, виважено, просто та цікаво подає інформацію про таку важливу сферу, як-от регулювання ядерної та радіаційної безпеки, важче піддаватимуться впливу ворожої пропаганди, покликаної сіяти загальну зневіру та панічні настрої. В умовах сучасного світу, коли соціум активно послуговується онлайн-ресурсами, для оперативного інформування доцільним є користування соціальними мережами, що, зі свого боку, забезпечує практично моментальний зв'язок із реципієнтом. Більші матеріали, що містять ґрунтовну інформацію з того чи іншого питання, краще розмішувати на вебсайті. Особливо важливі теми, що потребують якнайширшого розголосу, доречно поширювати також, крім вищезгаданих каналів комунікації, через ЗМІ.

Вибудовуючи комунікацію з громадськістю, потрібно застосувати найрізноманітніші форми роботи, серед яких і участь у спеціалізованих виставках, конференціях, семінарах, випуск різноманітної друкованої продукції, що не лише інформує населення про напрями діяльності підприємства, але й носить просвітницький характер щодо низки питань, пов'язаних із важливими для людей темами – радіаційна медицина, поведження, у разі виявлення, з покинутими джерелами іонізуючого випромінювання, небезпека від радону тощо. У такому випадку потрібно не забувати, що всі матеріали мають бути не лише корисними, а й зрозумілими, простими та естетично привабливими, чітко спрямованими на ту чи іншу цільову аудиторію. І не варто хвилюватися, коли запланована цільова аудиторія не є дуже широкою – головне, аби сказане було почуте тим, кому адресується, адже робота відділу зв'язків із громадськістю та ЗМІ можлива лише за умов, коли її чують і бачать.

Список використаної літератури

1. Конвенція об оперативном оповещении о ядерной аварии. Ратифіковано (із застереженням) Указом Президії ВР УРСР № 3339-XI від 30.12.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_026.
2. Конвенція о помощи в случае ядерной аварии или радиационной аварийной ситуации. Ратифіковано (із застереженням) Указом Президії ВР УРСР № 3339-XI від 30.12.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_027#Text.
3. Preparedness and Response for a Nuclear or Radiological Emergency. General Safety Requirements No. GSR Part 7. Vienna, IAEA. 2015. 102 p.
4. Method for the Development of Emergency Response Preparedness for Nuclear or Radiological Accidents. IAEA-TECDOC-953. Vienna, IAEA. 1997. 126 p.
5. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр/>.
6. Положення про Державну інспекцію ядерного регулювання України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п#n15>.
7. ПСП 009. Положення про відділ зв'язків з громадськістю. Київ: ДНТЦ ЯРБ. 2019, 9 с.
8. ПЛ 009-05. Положення про вебсайт ДНТЦ ЯРБ. Київ: ДНТЦ ЯРБ. 2020. 25 с.
9. Територіальна цілісність України. Резолюція 68/262 Генеральної Асамблеї ООН від 27.03.2014.

References

1. Convention on Early Notification of a Nuclear Accident. Ratified (with reservation) by Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the USSR No. 3339-XI of 30 December 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_026.
2. Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiation Emergency. Ratified (with reservation) by the Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada of the USSR No. 3339-XI of 30 December 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_027#Text.
3. Preparedness and response for a nuclear or radiological emergency. General safety requirements No. GSR Part 7. Vienna, IAEA, 2015.
4. Method for the development of emergency response preparedness for nuclear or radiological accidents. IAEA-TECDOC-953. Vienna, IAEA. 1997.
5. On the use of nuclear energy and radiation safety. Law of Ukraine No. 39/95-VR of 8 February 1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-вр/>.
6. Provisions on the State Nuclear Regulatory Inspectorate of Ukraine. Approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 363 of 20 August 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2014-п#n15>.

7. PSP 009. Provisions on the public relations department. Kyiv, SSTC NRS, 2019, 9 p.
8. PL 009-05. Provisions on the SSTC NRS website. Kyiv, SSTC NRS, 2020, 25 p.
9. Territorial integrity of Ukraine. UN General Assembly Resolution 68/262 of 27 March 2014.

Working with the Public and the Media as Part of the Communication System in Nuclear and Radiation Safety

I. Shevchenko, T. Verbytska, T. Arsentieva, L. Musikhina

State Enterprise «State Scientific and Technical Center for Nuclear and Radiation safety», Kyiv, Ukraine

The role of information in human life is extremely important, especially when it comes to strategic areas such as nuclear energy. The experience of the Chernobyl tragedy and information blockade artificially created by the leadership of the Soviet Union left behind irreversible processes in public sentiment. People began to be wary of the industry, which significantly complicated the process of operation and construction of new nuclear power plants in the country.

Public awareness of nuclear and radiation safety issues became acute in the aftermath of the Chernobyl man-made disaster. The analysis of media reports in 1986-1991 allowed assessing the level of activity of the state in the communication process, and observation of public sentiment allowed monitoring the role of information and its quality in the mood and psychological and emotional behavior of society.

There was a need to create a system that would meet the needs of the public in obtaining prompt, clear, and most importantly - reliable information. The article considers the peculiarities of the organization and functioning of the public relations department of the State Scientific and Technical Center for Nuclear and Radiation Safety (SSTC NRS) as an organization of scientific and technical support of the national nuclear regulatory body - State Nuclear Regulatory Inspectorate of Ukraine. The main factors that led to the development of public relations on nuclear and radiation safety in general, and in the SSTC NRS in particular, as well as important issues to ensure an effective communication process were considered.

Keywords: access to information, information, communication, media, monitoring, public relations, Chernobyl disaster, nuclear and radiation safety.

Отримано 18.02.2022